

Com fer que els nens odiïn la lectura

Hi ha molts pares que no llegeixen ni el diari i després els sorprèn que els fills facin el mateix

"La lectura és un privilegi i no pas un deure". Gianni Rodari (<http://www.catorze.cat/noticies/etiqueta/Gianni+Rodari>) va néixer al Piemont italià el 23 d'octubre de 1920 i va morir el 14 de desembre de 1980 a Roma. Periodista, mestre, pedagog de la fantasia i militant comunista, és considerat com un revolucionari de la literatura infantil. Fill de forners, no només va defensar que la imaginació ha d'ocupar un lloc clau en l'educació, sinó que la creativitat s'aprèn, s'ensenya i ens fa millors.

Blackie Books ha publicat *Escola de fantasia, reflexions sobre educació per a mestres, pares i nens* (<http://www.blackiebooks.org/catalogo/escola-de-fantasia/>), amb traducció al català de Bel Olib. Es presenta com un recull d'articles i assajos de l'escriptor que, tot i ser publicats entre el 1966 i 1980, avui són tan vigents com ahir. Llegim les nou maneres amb les quals Rodari "sense floritures però no sense convicció" veia que s'ensenyava als nens a odiar la lectura.

Foto: Amanda Tipton

1. Presentar el llibre com una alternativa a la televisió

[...] La tele enriqueix el punt de vista, nodreix el vocabulari, posa en circulació una quantitat inversemblant d'informacions, insereix els nostres petits analfabets en un cercle més ampli que el familiar, que no sempre està enriquit amb informacions, cultura, idees. Pràcticament es podria dir que la televisió disminueix les dificultats de lectura. D'entrada perquè dissemina (ni que sigui en un nivell discretament baix) la llengua estàndard i entrena els nens a reconèixer les diferències que hi pugui haver entre aquesta i el seu dialecte. I també perquè familiaritza els nens, a través del so i les imatges, amb un determinat nombre de «paraules difícils» amb què els petits lectors ensopeguen inevitablement. Potser avui dia hi ensopeguen menys que abans.

D'altra banda, psicològicament no em sembla que negar una diversió, una ocupació plaent (o que se sent com a plaent, que és el mateix), sigui la millor manera de fer-ne estimar una altra. Més aviat serà la manera de projectar-hi una ombra de molèstia i de càstig.

2. Presentar el llibre com una alternativa als tebeos

La tècnica d'aplicació d'aquest sistema subratlla el que ja hem dit sobre l'anterior. «Si no et veig llegir, et cremaré tots els tebeos». «Has suspès llengua, eh? A partir de demà s'han acabat els tebeos». I així, anar fent.

[...] El tebeo només ha conservat la funció de nodrir i alimentar la necessitat d'aventures, d'humor, de consum ràpid, per renovar sovint. És manejable, barat, intercanviable: substitueix un cinema per a nens que no existeix i que la tele encara no ofereix: no té res a veure amb la lectura, és una altra cosa, però els nens no només necessiten bones lectures.

[...] Conec filòsofs que com a mínim un cop per setmana llegeixen novel·la negra. I no es pot dubtar que la seva passió principal sigui la filosofia. Conec nois que llegeixen molt i conreen, d'amagat, el gust pels tebeos. Això vol dir, al meu parer, que no hi ha una relació de causa-efecte entre la passió pels còmics i l'absència d'interès per les bones lectures. Aquest interès ha de néixer evidentment d'un altre lloc, on no arriben les arrels dels tebeos.

3. Dir als nens d'avui que els d'abans llegien més

Sovint els adults tenen la temptació (i rarament s'hi resisteixen) de lloar «els seus temps», sobretot els de quan eren petits, que la memòria els pinta de colors vius i els presenta com una època ideal. La memòria és una adolorada i una estafadora de primera, però costa adonar-se'n.

«Abans es llegia més». Abans, quan? Fa cent anys, quan la majoria no sabia llegir? En fa vint, quan encara hi havia milions d'analfabets? Qui llegia més? Quants eren? Potser llegien els fills de la burgesia, o més aviat alguns: una petita minoria de la minoria.

Hi ha xifres que desmenteixen els pares que es posen constantment com a exemple de cara als fills. Els índexs d'escolarització, les estadístiques d'edició, l'augment del nombre d'editorials, les tirades que pugen. Potser uns pocs llegien més, però a costa de qui es mantenia el seu benestar? Milions d'aturats, milions de famílies que menjaven pa i ceba, i carn un cop l'any.

«Abans hi havia llibres molt bonics per als nens». Per a quins nens? Ja hi tornem a ser. I així passa que molt bons pares regalen *Les torres de Malory* als seus fills i queden parats que no els colpeixi ni els emocionï gaire. O els regalen *Els cinc* i els estranya que als seus fills no els diverteixin.

No es pot demanar als nens d'avui que estimin el passat, un passat que no és el seu. Quan s'aconsegueix identificar els llibres amb el passat dels altres, com una cosa que no forma part de

la teva vida però que cal adoptar «per fer contents el pare i la mare», es crea un altre motiu perquè els nens, així que poden, s'allunyin dels llibres.

4. Considerar que els nens tenen massa distraccions

«Els nens d'avui tenen massa distraccions, per això llegeixen poc». Situar-se en aquest punt de vista és indispensable per a qui no vulgui entendre un borrall sobre els nens d'avui dia i es proposi a més no aconseguir que es facin amics dels llibres.

Un dels drames de la infància actual (i no només de la infància) té a veure amb l'organització del temps lliure. El que en diem «temps lliure», sense una organització adequada, no és res més que «temps buit», temps malbaratat. Pensem en les nostres ciutats, on no hi ha espais per jugar, no hi ha teatres per a nens, no hi ha biblioteques, etcètera. Pensem en els pisos de ciutat, on no hi ha lloc per a una «habitació dels nens».

Fan falta més distraccions i més llibres. És possible? No és *possible*, és un fet. I això no depèn del nombre o de la qualitat de les «distraccions» (és a dir, ocupacions més lliures, i per això més apreciades, i per això més riques d'eficàcia educativa). Això depèn del lloc que ocupin els llibres a la vida del país, de la societat, de la família, de l'escola.

5. Culpar els nens si no els agrada llegir

Això no és un sistema en si, és una actitud general, però té la importància i l'eficàcia d'un sistema. Culpar-ne els nens, a més de fàcil, és comodíssim, perquè serveix per amagar la pròpia culpa.

Reconeguem (capgirant en part un raonament anterior) que els nens no llegeixen prou, que els tiratges podrien ser més grans, que el «boom» dels llibres per a infants encara ha d'arribar. Si busquem uns perquè una mica menys còmodes a l'acusació prepotent de qui apunta als nens, trobarem culpes dels pares. Hi ha massa cases en què no entra mai ni un llibre, hi ha milers de llicenciats sense biblioteca, hi ha molts pares que no llegeixen ni el diari i després els sorprèn que els fills facin el mateix. També hi ha culpes públiques, de l'escola i de l'Estat, i de la nostra cultura, sempre massa aristocràtica per posar-se deures pedagògics.

[...]

Més en general, no hi ha una presa de consciència col·lectiva de la societat adulta envers la societat infantil. En el camp de l'edició per a nens el criteri comercial preval sempre sobre el criteri pedagògic: pràcticament no hi ha connexió entre la pedagogia més avançada i els editors, per als quals el que és «educatiu» encara és sinònim d'«avorrit».

Els nens, acusats com a únics responsables d'una situació complexa i encara més complicada per la crisi dels ideals educatius que s'havien acceptat pacíficament fins ahir, reaccionen com poden. Escapant-se al pati a jugar i amagant sota el coixí els seus estimats tebeos.

6. Transformar el llibre en un instrument de tortura

Aquest sistema, malgrat la renovació didàctica i de les bones intencions, troba una gran aplicació a les escoles actuals de tota mena i a totes les etapes. Els experts comencen a fer-ne ús des de primer de primària, obligant els nens a copiar pàgines i pàgines del seu primer llibre de lectura. A més de la feina de copiar (que per als nens no té cap sentit ni el més mínim interès) s'hi pot afegir la tasca de divisió en síl·labes. Ostres, que divertit. Amb el temps arriba l'anàlisi sintàctica, i després fa l'entrada triomfal l'anàlisi lògica. Agafeu un conte ben bonic de Tolstoi, condemneu un estudiant a analitzar-ne els noms i els pronoms, els verbs i els adverbis, i us asseguro que amb

el temps associarà el nom de Tolstoi a una sensació visceral d'avorriment que el farà allunyar-se d'*Anna Karèнина* com de la pesta i esquivar *Guerra i pau* com esquivaria un niu de vespes.

La transformació del llibre en un instrument per avorrir continua i s'intensifica a través de les diverses fases de resumir, aprendre de memòria, descriure les il·lustracions, etcètera. Tots aquests exercicis multipliquen les dificultats de la lectura, en comptes de facilitar-la. Fan del llibre un pretext i li prenen qualsevol capacitat de divertir si en tenia cap originàriament, de commoure si n'era capaç, d'interessar si era concebut per interessar.

La lectura ja no és una finalitat que s'ha de perseguir lloablement, sinó un mitjà per a activitats més serioses, o presumptament més serioses. Això correspon perfectament a la concepció del nen com a mitjà, ja sigui la finalitat la nota, l'expedient, l'ensinistrament de la paciència, la preparació per a la vida. Ves a saber quina preparació i per a quina vida, presumiblement concebuda com a patiment, per a la qual cal entrenar-se. El llibre que entra a l'escola dins l'esquema del rendiment escolar produeix reflexos merament escolars. No es converteix en la cosa bella i bona, de la qual es té necessitat, sinó la cosa que li serveix al mestre per emetre un judici. L'escola com a tribunal, i no com a vida.

Així s'eludeix la dificultat principal, que és fer néixer la necessitat de la lectura, que és una necessitat cultural, no un instint com menjar, beure i dormir, no un fet natural.

7. Negar-se a llegir als nens

La veu de la mare, del pare (del mestre) té una funció insubstituïble. Tots obeïm aquesta llei, sense saber-ho, quan expliquem un conte al nen que encara no sap llegir i creem, mitjançant el conte, el «vocabulari familiar» (com diria Natalia Ginzburg (http://www.catorze.cat/autor/Natalia_Ginzburg)) en què la intimitat, les confidències, la comunió entre pares i fills s'expressen de manera única i irrepetible. Però quants tenen la paciència de llegir sols, o en sabrien però els fa mandra fer-ho, o ho fan habitualment però potser els cal de tant en tant no estar sols amb el conte?

El conte escrit ja és un món: ja no és «vocabulari familiar», és contacte amb una realitat més vasta, coneguda a través de la fantasia, que per als nens és com un tercer ull.

Ja siguin els contes d'Andersen o la vida dels insectes, Pinotxo o Verne, i potser (excepcionalment) l'ànec Donald, el que compta en la lectura comuna sigui quina sigui la qualitat és fer passar el llibre de mer objecte de paper imprès a «mèdiu» afectuós, a moment de la vida.

Per això cal paciència. També cal habilitat: s'ha de saber llegir de manera expressiva, o esforçar-s'hi. Fins i tot s'ha de saber traduir, perquè el vocabulari escrit no sempre es correspon al d'una lectura perfecta, i els escriptors no sempre escriuen amb claredat o pensen en el lector abans d'emprar un terme insòlit, una paraula amb solera, un vici literari que troba el fi en si mateix.

Cal animar sempre els nens a fer les coses sols, però hi ha un límit que no se'ls pot empènyer a traspasar, i és quan els cal que els donis la mà i els acompanyis amb amor. No s'ha d'obstaculitzar mai, no s'ha de forçar mai.

8. No oferir prou varietat

Nosaltres no llegim el primer llibre que ens cau a les mans. Ens agrada triar. En canvi, rarament oferim als nens prou diversitat. Els regalem un llibre de contes, el deixa de banda, i concloem que no li agraden els contes, quan podria ser que en aquest període simplement tingui altres interessos. Per això la biblioteca personal o col·lectiva és indispensable. Vint llibres són millor que un, i cent millor que vint, perquè poden suscitar curiositats diverses, satisfer o estimular interessos diversos, respondre als canvis d'humor, als girs de la personalitat, de la formació

cultural, de la informació.

S'entén que a la petita biblioteca de casa cal que hi hagi tota una feina delicada d'actualització, una reflexió atenta, una sensibilitat desperta. No s'obté res del no-res, ni de la natura ni dels infants. Però aquí entraria, sense voler-ho, en les indicacions anomenades «positives», quan havia decidit imposar-me exposar alguns dels mètodes negatius (amb l'esperança, és cert, que l'exposició suggereixi per si mateixa alguns antídots).

9. Obligar a llegir

És sens dubte el més eficaç si es vol que els infants aprenguin a detestar els llibres. Segur al cent per cent. Facilíssim d'aplicar.

Agafes un nen, agafes un llibre, els col·loques tots dos al pupitre i impedeixes que el trio se separi abans d'una certa hora. Per tenir encara més garanties que l'operació tingui èxit, s'anuncia al nen que en acabat el temps prescrit haurà de fer un resum de les pàgines llegides.

Les aplicacions escolars encara són més senzilles. Només cal dir «llegiu d'aquí fins aquí», i l'ordre serà executada sense cap mena de dubte, fins i tot amb la complicitat dels pares.

Tant si l'experiment arriba d'una banda com de l'altra, el nen aprendrà pel seu compte una lliçó que no oblidarà: llegir és una de les coses que cal fer perquè ho diuen els grans, un mal d'aquells inevitables, relacionat amb l'exercici de l'autoritat per part dels adults. Però així que nosaltres també siguem grans, així que siguem adults, així que siguem lliures...

Si ens ho mirem a posteriori, és a dir, segons el nombre d'adults legalment alfabetitzats que, un cop traspassada la majoria d'edat, no tornen a llegir ni una ratlla, aquest deu ser el sistema més estès de tots.

Fa uns quants segles que els pedagogs repeteixen que, igual que no es pot ordenar a un arbre que floreixi si no és la seva estació i si no s'han creat les condicions adequades, no es pot obtenir res dels infants pel camí fressat de l'obligació, sinó que per força cal buscar camins menys fàcils, senders menys còmodes. Però els pedagogs prediquen i el món va fent la seva.

Gianni Rodari

Escola de fantasia

REFLEXIONS SOBRE EDUCACIÓ
PER A MESTRES, PARES I NENS

Traducció de BEL OLID

«Un nen, cada nen, és un fet nou
amb el qual el món comença de zero.»

Escola de fantasia, reflexions sobre educació per a mestres, pares i nens
(<https://www.blackiebooks.org/catalogo/escola-de-fantasia/>)

© Gianni Rodari
© de la traducció: Bel Olid
© de la il·lustració de la coberta: Bruno Munari
© Blackie Books, 2017